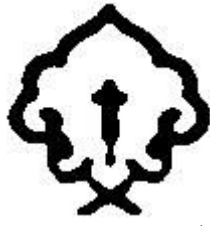

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم و معارف قرآن
دانشکده تفسیر و معارف قرآن

پایان نامه کارشناسی ارشد

عنوان پایان نامه:

بررسی روش تفسیری شریف مرتضی

(در امالی)

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر محمد اسعدی

استاد مشاور:

حجت الاسلام دکتر حسین ی مهر

دانشجو:

محمد رضا موسوی شلحه

پاییز ۱۳۸۸

تقدیم به:

این پژوهش و بضاعت مزجات را از ژرفای وجود به ساحت مقدس حضرت ولی عصر مهدی صاحب الزمان عجل الله فرجه تقدیم می‌نمایم، باشد دل ایشان به سبب این پژوهش اندکی شاد گشته و این تلاش اندک مورد عنایت ایشان قرار گیرد. پس از آن این پژوهش کم مقدار را به روح بلند پدر بزرگوارم و به مادر عزیزم تقدیم می‌نمایم باشد باعث رحمت ایشان شود.

عرض تشکر:

«من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق»

بعد از سپاس از درگاه حضرت باری تعالی ﷻ و ابراز خشوع نسبت به ایشان و ارادت نسبت به حضرت ولی عصر عجل الله فرجه از همه‌ی کسانی که به هر نحو در به ثمر رسیدن این پژوهش به این بنده‌ی حقیر یاری رساندند از صمیم قلب تشکر و قدردانی می‌نمایم ، به خصوص از استادان ارجمند حجت الاسلام دکتر اسعدی و حجت الاسلام دکتر ی مهر و خانواده‌ی عزیزم و همه‌ی مسئولین دانشکده‌ی تفسیر و معارف قرآن و مسئولین کتابخانه‌ها و همه‌ی دوستان ارجمند.

الحقیر

محمد رضا موسوی

پاییز ۱۳۸۸

چکیده بحث:

یکی از کتاب‌های منسوب به شریف مرتضی رحمته الله (م ۱۳۶۴ق) امالی وی با عنوان *غررالفوائد* و *دررالقلائد* بوده که در آن آیاتی از قرآن را تحلیل نموده و سعی داشته تا گره از مشکلات محققان نسبت به آن‌ها بگشاید. در این بازه چند روش تفسیری را بسیار هنرمندانه و زیبا به کار برده است که عمدتاً حول محور ادبیات می‌چرخند.

از جمله روش‌های ایشان روش قرآن به قرآن است، یعنی وی کوشیده تا با آیات قرآن مشکل آیات دیگر را حل نماید، گرچه بیشتر آیات قرآن را به عنوان شاهد برای تفسیر و تحلیل خود آورده است و علت این مساله این است که شخص پرسشگر ملحد بوده و قرآن را به عنوان کتاب آسمانی نمی‌پذیرد.

از جمله روش‌های ایشان در تفسیر روش روایی است. وی از روایت‌های معصومین علیهم السلام استفاده نکرده است و بر خلاف دیگر شیعیان از روایت‌های صحابه و تابعین و نظرات آنان و دیگر دانشمندان سنی و شیعه بهره برده است. ایشان بیشتر به متن روایت توجه داشته و هرگاه متن روایتی با تفسیر آیه سازگار بود آن را رد نکرده است، ولی به یک تفسیر پایبند نبوده و همه‌ی وجه‌های قابل پذیرش را دارای امکان صحت دانسته و در مواردی نیز روایت‌هایی را نقد و رد نموده است.

روش دیگر ایشان روش عقلی است که حوزه‌ی کلام نیز در آن می‌گنجد. گرچه ایشان هیچ‌گاه از روش عقلی صرف و خالص استفاده نکرده ولی از آن جا که تفسیر ایشان بیشتر مبتنی بر عقل است حتی وجوه روایی و لغوی را پس از بررسی عقلی پذیرفته است.

از آن جا که تبحر شریف مرتضی رحمته الله در علوم ادبی بسیار بوده است، پررنگ‌ترین وجهه‌ی تفسیر ایشان وجهه ادبی آن است و تقریباً هیچ‌آیه‌ای را بدون بحث ادبی رها نکرده است.

کلید واژه ها:

شریف مرتضی، امالی، تفسیر، روش تفسیری

صفحه	موضوع
۸	مقدمه
۱۰	۱- بیان مساله
۱۰	۲- علت انتخاب موضوع ، اهمیت و فایده‌ی آن
۱۱	۳- سابقه‌ی پژوهش
۱۱	۴- سوال اصلی پژوهش
۱۱	۵- سوالات فرعی پژوهش
۱۲	۶- فرضیه های پژوهش
۱۳	۷- پیش فرض های پژوهش
۱۳	۸- اهداف پژوهش
۱۳	۹- روش پژوهش
۱۳	۱۰- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها
۱۳	۱۱- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق
۱۴	۱۲- نتایج علمی و عملی پژوهش
۱۵	بخش اول: کلیات
۱۶	فصل ۱: در آمدی برتفسیر پژوهی
۱۷	۱- نیم نگاهی به تفسیر و تاویل
۱۸	۱-۱- تفسیر

۲۱ ۲-۱-۲ تاویل
۲۲ ۱-۲-۱-۱ تاویل در اصطلاح
۲۳ ۲-۲-۱ دیدگاه‌ها درباره‌ی تاویل
۲۷ ۲- تبیین رابطه تفسیر و تاویل
۲۸ ۳- تعریف اصطلاحات روش شناسی تفسیر
۲۹ ۱-۳-۱ مبانی تفسیر
۳۰ ۲-۳-۱ قواعد تفسیر
۳۱ ۳-۳-۱ منابع تفسیر
۳۲ ۴-۳-۱ روش تفسیر(منهج)
۳۳ ۵-۳-۱ گرایش تفسیری(اتجاه)
۳۳ ۱-۵-۳-۱ تفاوت روش و گرایش در تفسیر
۳۵	فصل ۲ : شریف مرتضی و امالی وی
۳۶ ۱- گذری بر شرح حال شریف مرتضی
۳۷ ۱-۱-۱ تولد شریف
۳۸ ۲-۱-۲ آغاز تحصیل
۳۹ ۳-۱-۲ استادان
۴۰ ۴-۱-۲ شاگردان
۴۱ ۵-۱-۲ حوزه درس شریف

- ۴۲ ۱-۶- دارالعلم شریف مرتضی
- ۴۲ ۱-۷- دانای هنرور در سخن دانشمندان
- ۴۴ ۱-۸- مسئولیت‌های اجتماعی شریف مرتضی
- ۴۵ ۱-۹- رحلت شریف مرتضی
- ۴۵ ۱-۱۰- کتب رجال شناسی که از ایشان نام برده‌اند
- ۴۶ ۲- آثار شریف مرتضی
- ۴۸ ۳- مکتب فکری شریف مرتضی
- ۵۴ ۳-۱- امامیه و معتزله
- ۵۵ ۳-۱-۱- توحید
- ۵۵ ۳-۱-۲- جبر و اختیار
- ۵۶ ۴- فضای عقیدتی ، اجتماعی و سیاسی بغداد (در زمان شریف مرتضی)
- ۵۶ ۴-۱- تاریخ بغداد
- ۵۸ ۴-۲- آل بویه
- ۶۱ ۴-۳- مذاهب و مکاتب فکری بغداد (در زمان شریف مرتضی)
- ۶۲ ۵- شریف مرتضی و امالی
- ۶۳ ۵-۱- امالی
- ۶۵ ۵-۲- امالی مرتضی
- ۶۷ ۵-۲-۱- جایگاه امالی مرتضی میان دانشمندان

۶۸ ۶- دورنمای روش تفسیری شریف مرتضی
۶۹	بخش دوم: روش تفسیر شریف مرتضی
۷۰	فصل ۱: شریف مرتضی و تفسیر قرآن به قرآن
۷۲ ۱- روش تفسیر قرآن به قرآن
۷۴ ۱-۱- مکاتب تفسیر قرآن به قرآن
۷۵ ۲- شیوهی شریف مرتضی در بهره گیری از تفسیر قرآن به قرآن
۷۶ ۲-۱- تفسیر آیهی قرآن با استفاده از آیهی دیگر
۷۹ ۲-۲- تفسیر آیه با خود آیه
۷۹ ۳- بهره گیری شریف مرتضی از سیاق آیات و سور
۸۲ ۴- ضمیمه: قرائت‌های گوناگون در تفسیر شریف مرتضی
۸۴ ۵- نتیجه
۸۵	فصل ۲: در آمدی بر روش تفسیرروایی شریف مرتضی
۸۷ ۱- تعریف تفسیر روایی
۸۸ ۱-۱- تفسیر روایی محض و اجتهادی
۸۹ ۲- روش تفسیر روایی در امالی مرتضی
۹۱ ۲-۱- نمونه‌هایی از تفسیر روایی شریف مرتضی
۹۲ ۲-۲- استفاده از شان نزول

۹۳ ۲- رویکرد شریف مرتضی نسبت به روایت‌های گوناگون
۹۳ ۱-۳- روایت‌های معصومین
۹۴ ۲-۳- روایت‌های صحابه و تابعین
۹۶ ۳-۳- روایات و نظریات تفسیری دیگران
۹۷ ۴- نتیجه
۹۸	فصل ۳: شریف مرتضی و روش تفسیر عقلی
۱۰۰ ۱- روش عقلی در تفسیر
۱۰۰ ۱-۱- تمایز روش عقلی و روش اجتهادی
۱۰۰ ۲- پایه‌های تفسیر عقلی شریف مرتضی
۱۰۱ ۳- پراکندگی روش عقلی در تفسیر شریف مرتضی
۱۰۴ ۴- تفسیر کلامی شریف مرتضی
۱۰۴ ۴-۱- نمونه‌هایی از دیدگاه‌های کلامی شریف مرتضی در تفسیر
۱۰۴ ۴-۱-۱- مسأله‌ی جسمانیت خداوند
۱۰۷ ۴-۱-۲- مسأله‌ی جبر و اختیار
۱۰۹ ۴-۱-۳- مسأله‌ی عصمت انبیا
۱۱۱ ۴-۱-۴- عدل
۱۱۳ نتیجه
۱۱۴	فصل ۴ : شریف مرتضی و تفسیر ادبی

- ۱- تعریف تفسیر ادبی ۱۱۶
- ۱-۱- عناصر تفسیر ادبی ۱۱۶
- ۱-۱-۱- علم لغت ۱۱۶
- ۱-۲- علم صرف و نحو ۱۱۹
- ۱-۳- علم بیان ۱۱۹
- ۲- شیوه‌ی شریف مرتضی در تفسیر ادبی ۱۲۰
- ۱-۲- بهره‌گیری از علم لغت ۱۲۰
- ۱-۱-۲- منابع لغت شناسی شریف مرتضی ۱۲۰
- ۲-۲- مترادف، اشتراک لفظی، تضاد ۱۲۶
- ۳-۲- چگونگی‌گزینه‌ش معنایی ۱۳۰
- ۳- بهره‌گیری از علم صرف و نحو ۱۳۳
- ۱-۳- منابع نحوی ۱۳۳
- ۲-۳- نمونه‌هایی از استفاده شریف مرتضی از صرف و نحو ۱۳۳
- ۱-۲-۲- صرف ۱۳۴
- ۲-۲-۳- نحو ۱۳۵
- ۴- استفاده شریف مرتضی از علم بیان (علوم بلاغی) در تفسیر ۱۴۰
- ۱-۴- رده‌بندی علم بیان ۱۴۰
- ۲-۴- کاربرد شریف مرتضی ۱۴۱

۱۴۱ ۱-۲-۴- استفاده از علم معانی

۱۴۸ ۲-۲-۴- استفاده از علم بیان

۱۵۲ ۳-۲-۴- استفاده از علم بدیع

۱۵۴ ۵- نتیجه

۱۵۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱۵۷ منابع و مأخذ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«الْحَمْدُ لِلَّهِ غَيْرَ مَقْنُوطٍ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ لَا مَخْلُوفٍ مِنْ نِعْمَتِهِ وَ لَا مَأْيُوسٍ مِنْ مَغْفِرَتِهِ وَ لَا مُسْتَكْفٍ عَنْ عِبَادَتِهِ الَّذِي لَا تَبْرَحُ مِنْهُ رَحْمَةٌ وَ لَا تُفْقَدُ لَهُ نِعْمَةٌ وَ الدُّنْيَا دَارٌ مُنِي لَهَا الْفَنَاءُ وَ لِأَهْلِهَا مِنْهَا الْجَلَاءُ وَ هِيَ حُلُوةٌ خَضِرَةٌ وَ قَدْ عَجَلَتْ لِلطَّالِبِ وَ التَّبَسَّتْ بِقَلْبِ النَّاطِرِ فَارْتَحِلُوا مِنْهَا بِأَحْسَنِ مَا بِحَضْرَتِكُمْ مِنَ الزَّادِ وَ لَا تَسْأَلُوا فِيهَا فَوْقَ الْكِفَافِ وَ لَا تَطْلُبُوا مِنْهَا أَكْثَرَ مِنَ الْبَلَاغِ

ستایش خداوندي را سزااست که کسی از رحمت او مأیوس نگردد، و از نعمت‌هاي فراوان او بیرون نتوان رفت، خداوندي که از آمرزش او هیچ گنه کاری نا امید نگردد، و از پرستش او نباید سرپیچی کرد. خدایی که رحمتش قطع نمی‌گردد و نعمت‌هاي او پایان نمی‌پذیرد. دنیا خانه آرزوهايي است که زود نابود می‌شود، و کوچ کردن از وطن حتمي است. دنیا شیرین و خوش منظر است که به سرعت به سوي خواهانش می‌رود، و بیننده را می‌فریبد، سعی کنید با بهترین زاد و توشه از آن کوچ کنید و بیش از کفاف و نیاز خود از آن نخواهید و بیشتر از آنچه نیاز دارید طلب نکنید.»^۱

و با سلام و صلوات بر روح بلند پیامبر اسلام حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم بزرگترین و ارجمندترین مخلوق هستی و سلام و صلوات بر علی مرتضی علیه السلام و مادر امامان و چکیده‌ی عالم

^۱ - محمددشتی، ترجمه نهج البلاغه، چاپ سی و یک، تهران: موسسه امیرالمومنین، ۱۳۸۴ ش، ص ۹۸ و ۹۹ (خطبه‌ی ۴۵)

امکان حضرت فاطمه‌ی زهرا علیها السلام و بر حسن علیه السلام و حسین علیه السلام سرور جوانان بهشت برین و سلام و صلوات بر فرزندان حسین علیه السلام آنان که چراغ راه هدایت و هستی بخش وجود کائناتند و صلوات و درود بر وصی الاوصیا و ذخیره‌ی پاکان و میراث خواه خون پیامبران حضرت مهدی عجل الله فرجه و سلام بر پیامبران راستین خداوند صلی الله علیه و آله که همواره رهرو حق بودند و ما را جز سر تعظیم در برابر ایشان فرود آوردن کاری نیست. ایمان آوردیم به «اللَّهُ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ لَأَنفُرُقَ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ» و «سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا» و از خداوند خواستاریم «غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ».

همیشه کتاب‌های بزرگان و دانشمندان راستین چراغ راه هدایت مردم و محققان بوده‌اند تا با بهره‌گیری از پرتوهای خورشید وجود ایشان به راه حق نزدیک شده و بر مسیری که خداوند متعال به وسیله‌ی فرستادگانش نمایان گردیده ره بپویند.

از جمله‌ی این دانشمندان شریف مرتضی رحمه الله است و از کتاب‌های ایشان امالی مرتضی است، کتابی ارزشمند که ما در این پژوهش به بررسی بعضی از ابعاد آن خواهیم پرداخت. در ادامه علت برگزیدن و فواید و کاربردهای این پژوهش به صورت خلاصه در دوازده بند معرفی و مشخص خواهد شد.

۱- بیان مسأله (تشریح ابعاد و حدود مسئله و معرفی دقیق آن ، بیان جنبه های مورد توجه در پژوهش

حاضر)

از شخصیت‌های بارز سده‌های اول پس از دوره‌ی ائمه علیهم‌السلام شریف مرتضی علی بن حسین موسوی ی علم الهدی و ذوالمجدین رحمته‌الله است که با تبحر در علوم اسلامی مختلف آثار ارزشمندی برای مردم و اندیشمندان پس از خود به ارمغان گذاشته است.

از جمله این آثار کتاب امالی ایشان با نام غرر و درر یا غررالفوائد و دررالقلائد است که محتوای آن تفسیر و توضیح برخی آیات و روایات مشکل به علاوه‌ی بعضی مسأله‌های دیگر است که ایشان در هشتاد جلسه در خانه‌ی خود بازگو کرده و شاگردان ایشان به رشته‌ی تحریر درآورده‌اند.

این پژوهش در پی این است که با بازشناسی روش تفسیر آیات قرآن شریف مرتضی رحمته‌الله پایه گذار قدمی جدید در این علم باشد و همان طور که بیان شد در این پژوهش تنها به آیه‌هایی که شریف مرتضی رحمته‌الله در امالی به آنها پرداخته است، اشاره می‌شود.

۲- علت انتخاب موضوع ، اهمیت و فایده‌ی آن :

از آن جا که شریف مرتضی رحمته‌الله از نخستین مفسران شیعه‌ی بعد از عهد امامان علیهم‌السلام و اوایل غیبت کبری است از پیشگامان علوم امامیه به شمار می‌آید و به این خاطر که ایشان در علوم بسیاری متبحر و صاحب نظر است نوشته‌ها و گفته‌های ایشان کمال و شمول بسیاری خواهد داشت .

با روشن شدن ابعاد نظریه پردازی و شیوه‌ی ای که ایشان جهت حل مسائل برگزیده‌اند می‌توان روشی ارزشمند ، منسجم و قابل اعتماد را برای تفسیر قرآن و آیات مشکل به خصوص در مقام پاسخگویی به کسانی که تفکری در مقابل تفکر ما دارند ، پایه ریزی کرد و آن را زیر بنای تفسیرهای تازه قرار داد.

با توجه به این که ایشان روشی بر پایه‌ی تقریب مذاهب و به دور از تعصبات فرقه ای دارد در دنیای پر تشنج امروز که تلا به تفرقه افکنی میان مذاهب اسلامی بسیار رونق دارد شناخت و استفاده روش ایشان بسیار پر سود خواهد بود.

۳- سابقه‌ی پژوهش:

از آن جا که روش شناسی تفسیر و پرداختن به روش‌های تفسیر پدیده ای نو ظهور است ، درباره‌ی این موضوع آثار زیادی را نمی توان یافت اما در سال های اخیر کارهایی در این باره شده که گاه به تالیفات شریف مرتضی رحمته الله به طور کلی و گاه به صورت جزئی به امالی ایشان پرداخته است.

از این جمله می‌توان به نوشته های زیر اشاره کرد:

در کتاب تفسیر و مفسرون نهبی ذیل تفاسیر معتزله به صور محدود به این تفسیر پرداخته شده است.

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد با موضوع ؛ روش تفسیری سید مرتضی تالیف خانم سیده وحیده رحیمی دانشجوی دانشگاه تهران ، با استاد راهنمایی مرتضی آیت الله زاده شیرازی و دو مقاله با عنوان های ؛ نگاهی اجمالی به کتاب امالی و روش تفسیری سید مرتضی نوشته خانم فاطمه شیخ الرئیس به چاپ رسیده در نشریه ماه و دین صفحه ۲۲ شماره ۶ و ۷ فروردین ۱۳۷۷ و روش تفسیری امالی سید مرتضی نویسنده هادی محسنی که در روزنامه رسالت ۱۳/۳/۸۵ صفحه ۱۷ به چاپ رسیده است.

۴- سوال اصلی پژوهش :

شریف مرتضی رحمته الله در تفسیر آیات قرآن در کتاب امالی خود از چه روش هایی بهره برده

است؟

۵- سوالات فرضیه پژوهش:

سرگذشت اجمالی شریف مرتضی رحمه الله چیست؟

منابع تفسیری شریف مرتضی رحمه الله چیست؟

روش تفسیر قرآن به قرآن در تفسیر شریف رحمه الله چه جایگاهی دارد؟

استفاده شریف مرتضی از ادبیات و به طور کلی ادب عربی چگونه است؟

شریف مرتضی رحمه الله از عقل چه مقدار بهره جسته و چقدر به آن بهاداده است؟

روایت در تفسیر شریف مرتضی رحمه الله چه جایگاهی دارد؟

۶- فرضیه های پژوهش :

روش تفسیر شریف مرتضی رحمه الله به علت متکلم بودن ایشان و تبحر وی در علوم ادبی

روشی تقریبا عقل گرایانه و با گرایش های ادبی و کلامی است و گرایش ادبیات در آن نقش

بسیار بزرگی را ایفا می کند.

۷- پیش فرض های پژوهش:

کتاب امالی ، امالی شریف مرتضی رحمه الله است.

قرآن « قابل تفسیر بوده و ظواهر آن حجیت دارد.

۸- اهداف پژوهش (شامل اهداف علمی ، کاربردی و ضرورت های خاص انجام پژوهش):

هدف این پژوهش معرفی روشی آراسته در تفسیر قرآن و متشابهات آن و رفع مشکل از

آیات مشکل و القای استفاده ی بهینه از ادبیات عرب و روایات در تفسیر قرآن است.

از جمله کاربرد های این پژوهش در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی و پژوهشگاه هایی

است که به گونه ای در زمینه های تفسیر و علوم قرآنی فعالیت دارند و در تالیفات در مورد

شخص شریف مرتضی رحمه الله و فضای فکری ایشان و نیز کتاب های روش تفسیر و مکاتب آن

قابل بهره برداری است.

۹- روش پژوهش :

نوع و روش پژوهش در این پایان نامه توصیفی است.

۱۰- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها:

گردآوری اطلاعات در این پژوهش با استفاده از روش اسنادی کتابخانه ای است بدین صورت که مطالعه و بررسی و تحلیل پیرامون موضوع با استفاده از اسناد و کتاب‌های موجود انجام می پذیرد.

تعریف هر یک از روش یا مبنا یا قواعد تفسیری را از کتب مربوطه استنساخ و با تطبیق بر تفسیر شریف مرتضی رحمه الله بر آن ها ، روش تفسیر ایشان بیان شده است.

۱۱- جنبه جدید بودن و نو آوری تحقیق:

آن چه که پیش از این به آن پرداخته شده است روش تفسیری شریف مرتضی رحمه الله به صورت کلی یا مبحثی بسیار کوتاه در روش تفسیری و ترجمه بعض از فرازهای امالی بوده است ولی در این پژوهش از آن جا که مبنا شناسی و روش شناسی تفسیر نسبت به زمان تدوین آن نوشته ها مستحکم تر شده است تصویر روشن تری را می توان از روش و مبنای شریف مرتضی ارائه داد و به غیر از این پژوهش کنونی تنها بر آیات مورد بررسی در امالی تکیه دارد.

در پایان نامه‌ی پیش از این بیشتر به نوشتن فرازهای خود کتاب پرداخته شده است و بحث اصلی جایگاه چندانی ندارد و نیز از میان روش های مختلف تفسیر تنها به روش قرآن به قرآن پرداخته شده است.

۱۲- نتایج علمی و عملی پژوهش:

منابع تفسیرسید مرتضی رحمه الله قرآن، شعر، امثال و زبان عرب و نیز تفسیر مفسران بزرگ از ائمه و صحابه و تابعین و اجتهاد در تفسیر است.

روش ادبی در تفسیر شریف مرتضی رحمه الله بسیار پر رنگ بوده به طوری که گاه به نظر می-رسد تنها آن را در برمی گیرد.

شریف مرتضی رحمه الله گاه از تاویلاتی که فقط مبتنی بر اصول عقلی بدیهی و شبه بدیهی است بهره برده است.

روش تفسیر قرآن به قرآن در امالی جایگاهی درخور دارد و از آن بهره بسیار برده شده است.

شریف مرتضی رحمه الله از اقوال صحابه و دیگر مفسران قرآن استفاده‌ی شایانی برده ولی به دلایلی از روایات چندان بهره نبرده است.

شریف مرتضی رحمه الله گاه خود به عنوان یک لغت شناس و گاه به نقل از لغت شناسان معروف کلمات قرآن را توضیح داده و تفسیر نموده است.

مبانی کلام عدلیه در پاسخ به شبهات در تفسیر شریف مرتضی رحمه الله بسیار پر رنگ بوده و شاید اصل تفسیر ایشان پاسخ به این شبهات باشد.

روش روایی محض در تفسیر این بزرگوار جایگاهی ندارد و تفسیر روایی اجتهادی نیز در تفسیر ایشان به علی کمتر به کار رفته است.

بگشرد اول:

